דברי שלום ואמת — דברי שלום ואמת

לקהל עדת ישראל הגרים בארצות ממשלת

הקיסר הגדול

האוהב את בני האדם ומשמח את הבריות

יאזעפוס השני

ירום הודו

מאת נפתלי הירץ וויזל.

אמר החכם מכל אדם, חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה (משלי כב ו), זה כולל שני דברים, האחד חנוך לנער, שיחנכהו בנעוריו, בעוד לבו טהור ממחשבות הבלי העולם ומתהפוכיות הדעות הזרות, שבהיות לבו כנייר חדש וחלק, נקל לכתוב עליו דברי אמת, ויתחקו בו היטב, והשני על פי דרכו, כפי ערכו וכחו, כי אין מזגי בני אדם וכחות נפשותיהן שוות, ומה שיקל על האחד לקבל ולשמור יכבד על השני, ודברים אחרים יקלו על השני, ויכבדו על זה, וכמו שנרמוז עוד (פרק ח), ואם יחנך הנער בנעוריו, ויהיה החנוך על פי דרכו, אז גם כי יזקין לא יסור ממנה:

והנה לחנך נערי בני ישראל על הסדר הנכון, יחלק לשתי מחלקות, המחלקה האחת היא ללמדן תורת האדם, והן הדברים שבעבורן בעליהן ראויין להקרא בשם אדם, כי הנעדר מהן כמעט שלא יאות לו התאר הזה, וכמו שיתבאר. והמחלקה השניה היא ללמדו תורת ה', שהן חקי האלהים ותורותיו, דברים הנעלים משקול דעת כל אדם, ונודעו למשה רבינו ע"ה בנבואה ולולי שבאו אלינו על הדרך האלהי הזה, יהיו תעלומות גם מחכמי לב היותר גדולים, לפי שאין ענינם מסובב מן החקים הקבועים תחת השמש, גם לא נתחייבו בהן רק זרע ישראל לבד:

החקים האלהיים האלה הם המפורשים בתורת משה רבינו ע"ה, ושנמסרו לו פירושם מפי עליון באור הנבואה, והוא ע"ה מסרם ליהושע ולזקנים שבדורו. וכן נעתקו בעל פה מדור לדור עד גלות ישראל פעם שני על ידי מלכי רומי, כי אז נפוצו לארבע רוחות השמים, ורבו הצרות ונתמעטו הלבבות, ודאגו חכמי הדורות ההם שברוב ימים תשתכח התורה מישראל, ועמדו וכתבו על ספר דברי הקבלה ופירושי התורה, דברים שאלולי נכתבו לזכרון דור ודור, לא היה אפשר לחכמי הדורות הבאים להוציאן מלבם על ידי השכל והבינה. אבל תורת האדם, והן הדברים שדעת האדם מכרעתן, ורוב החכמים מסכימים עליהן בשקול דעתם, לא כתבו על ספר, לפי שאיש הלב יבינם מדעתו, או ילמדם מפי חכמי דורו:

ובכלל תורת האדם הן הידיעות הנימוסיות, דרכי המוסר והמדות הטובות ודרך ארץ ולכלכל דבריו בדברי חן ולשון צחות, שדברים אלו ודומיהן נטועים בדעתו של אדם, והמבין יבין רבות ממליצות

התורה האלהית ומדרכי השם הכתובים בה, כמו שנרמוז (פרק י). וכן לדעת קורות הדורות (היסטאריע) וצורת הארצות והימים (גיאוגראפיע), ומנהגי המדינות ומשפטי המלכים וכיוצא באלה. וכן כוללת החכמות הלמודיות כמו חכמת המספר (אריטמעטיק), וחכמת המדידה (גיאומעטריא), וחכמת תכונת השמים (אסטראנאמיע) וכיוצא בהן, החקוקים בדעת האדם, כי בה נטועים המושכלות הראשונות, שתרכיבם הבינה, ותוליד מהן תולדות נאמנות בכל דבר חכמה.

וכן כוללת החכמות הטבעיות שהן ידיעת טבעי הנמצאים למיניהם, הבע"ח והצמחים והדוממים והיסודות, אותות האויר והעננים ותולדותיהן, חכמת הכרת הצמחים (באטאניק), וחכמת הנתוח (אנאטמיע), וחכמת הרפואה (מעדיצין), וחכמת הכימיא וכיוצא, שכלם בכח האדם ללמדם באמצעות החושים והשכל, מבלי שיצטרך אליהן ענין אלהי להשיגם, ולא ספר זכרון לגדור בעד השכחה.

והנה תורת האדם קודמת בזמן לחקי האלהים העליונים, כי ראוי שמנעוריו יכתיר האדם עצמו ביראת אלהים בנימוסים ובדעות שבעבורן יאות להקרא בשם אדם, ועליהן יכין לבבו ללמוד חקי האלהים ותורותיו, ולשמור גם מצותיו הנעלים משקול דעתו, שהיא תורת האיש הישראלי, וזהו שאמרו חכמים ז"ל כ"ו דורות קדמה דרך ארץ לתורה, כי מאדם ועד משה עברו כ"ו דורות, ולא נהגו בהן רק בתורת האדם, שהן שבע מצות ופרטיהן שדעת רוב החכמים מכרעתן והנימוסיות והלמודיות והטבעיות, שכֻלָן בכלל דרך ארץ, לפי שהן לתועלת הקבוץ המדיני, ומלמדות איך להנות מן הדברים שהן תחת השמש, וגורמים הצלחת האדם בכל מעשיו, ונותנים יד לכל אחד מהן להיות עזר לזולתו בעניניו ובמעשיו.

ולכן הנעדר מתורת האדם, אע"פ שלמד חקי אלהים ותורותיו ונוהג על פיהן, אין נחת בו משני פנים, האחד שחברתו לטורח על שאר בני אדם, גם בבואו גם בצאתו ישנה בארחות מנהגי הבריות, דבריו בעניני העולם לא בהשכל, ופעולותיו בדברים שתחת השמש מהבל ימעטו כי לא לעזר ולא להועיל הם לשאר בני אדם, והשני אע"פ שחקי האלהים ותורותיו נעלים מאד מתורת האדם, הם קשורים ודבוקים בה, ובמקום שתכלה תורת האדם, תתחיל התורה האלהית ותגד לנו דברים שאין בכח שום אדם להשיגם. ולכן המסכל חקי האלהים, ויודע תורת האדם, אע"פ שלא יהנו מאורו חבמי ישראל בחכמת התורה, יהנו ממנו שאר בני אדם שבכל העמים, והמסכל תורת האדם, אע"פ שיודע חקי האלהים, אינו משמח לא את חכמי עמו, ולא את שאר בני האדם, וכן אמרו חכמים (מ"ר ויקרא פרשה א') כל תלמיד חכם (שהוא היודע חקי אלהים ותורותיו) שאין בו דעה (נמוסיות ודרך ארץ) נבלה טובה הימנו, וזה משל, וענינו שטובה ממנו בהמה שנתנבלה בנחירה או בשחיטה שלא כהלכה שאין דבר זה מאוס בעצמו ולא בזיון, ולכן אינה אסורה באכילה אלא לנו ע"פ חוקי האלהים, אבל יהנו מבשרה שאר בני האדם, וכמו שנאמר לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי, וזה שאין בו דעה לא יהנו ממנו חכמי ישראל ולא חכמי שאר העמים, כי הוא מבזה את תורתו, ונמאס על הבריות.